

Regionalismul în Italia

ANNA BULL

Introducere

Problema regională italiană este una triplă. Este important să facem distincția între regiuni ca entități administrative, între politicile regionale, inclusiv cele de dezvoltare regională, și regionalism/federalism ca mișcare politică și curent de gândire. Încă de la Unificare, toate acestea trei au jucat în Italia un rol în conturarea politicilor naționale și locale chiar dacă în perioade diferite și cu destine diferite. Într-adevăr, abia în anii din urmă aceste aspecte diferite ale regionalismului s-au intersectat profund și au ieșit în evidență concomitent, catalizatorul în acest sens fiind formarea noilor „Ligi” politice cu orientare regională.

Problemele care se desprind din problema regională italiană sînt multiple. În primul rînd, în ce privește regiunile în sine, principala problemă la vremea Unificării a fost dacă să se introducă un sistem administrativ centralizat sau unul descentralizat. În pofida presiunilor exercitate asupra guvernului de unii susținători ai statului federal, nu s-a pus serios întrebarea dacă să se garanteze autonomia regiunilor sau să se ia măsuri în sensul devoluției administrative a puterii. În contrast, problema a suferit între timp mutații majore, pendulînd în momentul de față între a introduce un sistem federal de guvernare și a acorda regiunilor puteri fiscale și administrative suplimentare și într-un grad semnificativ, ca, de pildă, dreptul de a impune taxe proprii.

În al doilea rînd, în ce privește regionalismul/federalismul ca și curent de opinie capabil să influențeze politica partidelor, la vremea Risorgimento-ului problema a fost cum să se reconcilieze și să se integreze mai bine popoare și culturi atît de numeroase și de diferite. Astăzi, după mai bine de 130 de ani de unitate politică, s-a realizat un grad mult mai mare de omogenitate, însă din punctul de vedere al dezvoltării socio-economice (iar de curînd, și din punctul de vedere al comportamentului politic) țara pare să fie divizată în trei „blocuri” interregionale — Nordul, Centrul și Sudul. Federalismul a reînviat în mare măsură datorită în primul rînd apariției și succesului înregistrat de partidul Liga Nordului, și și-a lăsat amprenta în vremea din urmă asupra tuturor marilor partide politice, în pofida unei anume nesiguranțe, precum și a dezacordului în ce privește sensul termenului.

În al treilea rînd, în ce privește politicile regionale și dezvoltarea regională, la începutul secolului problema era cum să se realizeze distribuirea resurselor în favoarea regiunilor mai sărace și mai slab dezvoltate ale Italiei, respectiv Sudul. Nordul și-a atras criticile pentru secătuirea resurselor Sudului printr-un sistem injust de impozitare și prin cheltuirea unei proporții mai mari din fondurile publice tocmai aici, în Nordul affluent. După cel de al doilea război mondial problema s-a pus din alt unghi, și anume în ce fel să se promoveze dezvoltarea Sudului prin canalizarea unor fonduri de stat rezervate anume pentru aceasta. Astăzi problema o constituie însăși ideea de dezvoltare regională finanțată de stat.

Pentru ca cititorul să poată urmări evoluția istorică a acestor trei aspecte ale regionalismului italian, începînd cu Unificarea și pînă în anii optezeci ai secolului nostru, am să le abordez pentru început separat. Referindu-mă însă la Italia de astăzi, voi aborda regionalismul ca pe o unică problemă, chiar dacă cu fațete multiple, deoarece, după cum am menționat mai devreme, toate aceste aspecte au devenit inextricabil legate.

Vedere istorică

Sistemul regional și perioada Unificării

Guvernul italian a fost confruntat la vremea Unificării cu dilema alegerii între centralizarea și descentralizarea administrativă. În acele zile „piemontizarea”, adică extinderea pripită a legislației piemonteze asupra nou anexatelor regiuni italiene, a stîrnit resentimente atît în Nord cît și în Sud, deși poate nu în aceeași măsură. Piemontezii și lombarzii reprezentau popoare diferite, cu experiențe politico-istorice profund diferite, și tot așa erau toscanii, emilienii, sicilienii, napolitanii, etc. Numai 2,5% din populație cunoștea limba italiană la vremea Unificării, o cifră în care sînt incluși toscanii, pe al căror dialect se bazează limba națională (De Mauro, 1963, p.43).

Diversitatea regiunilor din componența Italiei precum și resentimentul tot mai mare față de piemontizare l-au convins pe Cavour, precum și pe mulți alți lideri politici italieni, de necesitatea garantării unui anumit grad de devoluție. Cavour însuși era un adept al descentralizării, deși, în formularea lui Mack Smith, „*abia dacă avea*

vreme să ia hotărâri” (Mack Smith, 1968, p. 341). În acest caz, ca și în altele, guvernele liberale ale Italiei au avut într-adevăr anumite idealuri, dar, confruntate fiind cu realitatea societății și politici italiene, au fost silite să introducă în practică lucruri total diferite.

În 1861 a fost elaborată o schemă de devoluție regională, Legea Farini-Minghetti, care a fost aprobată în unanimitate de cabinet, dar care a fost mai târziu retrasă când a devenit evident că forțe centrifuge, mai ales în sudul Italiei, puteau periclita regatul de curînd unificat. Cavour însuși și-a schimbat atitudinea după Unificare, cu puțin înainte de moartea sa din iunie 1861 „cu toate că a continuat să denunțe centralismul ca neliberal, costisitor și ineficient, el a fost obligat să își schimbe opiniile cînd a sesizat pericolul dezintegrării Italiei dacă nu se impunea rapid un sistem administrativ uniform în întregul regat” (Mack Smith, 1985, p. 263)

Prioritatea clasei conducătoare italiene a vremii a constituit-o modalitatea de „armonizare” a diferențelor regionale. În acest context, atît susținătorii statului centralizat cît și ai celui federal (vezi mai jos subcapitolul „Regionalismul ca mișcare politică și curent de gîndire”) aveau același obiectiv, diferențiindu-se însă în ceea ce privește modul de atingere a acestui obiectiv: fie „de sus”, adică prin impunerea unui aparat de stat uniform și centralizat, fie „de jos”, adică printr-un proces lent de amalgamare și eliminare treptată a diferențelor locale/regionale. Faptul că a fost adoptată soluția centralizării de sus trebuie perceput ca o măsură a slăbiciunii burgheziei agrare și industriale italiene, care constituise forța motrice din spatele Unificării, și a incapacității ei de a-și cîștiga supremația politică și culturală asupra societății în ansamblu.

Astfel, în locul proiectului de lege Farini-Minghetti, Guvernul a adoptat în 1865 o lege (Legea N. 2248) care introducea un sistem prefectorial rigid, în linia celui napoleonic. Prefectul a devenit reprezentantul puterii executive la nivel local și provincial, cu o largă autoritate în numeroase domenii printre care se numărau educația, legea și ordinea, administrația și justiția.

Constituirea regiunilor

Descentralizarea administrativă nu a mai fost luată serios în considerare pînă la sfîrșitul celui de al doilea război mondial. Unul dintre motivele acestei reconsiderări a fost părerea unanim împărtășită că ascensiunea fascismului fusese facilitată de caracterul centralist al statului liberal italian și că o împărțire mai echilibrată a puterii ar putea preveni revenirea la soluția autoritară. Un alt motiv puternic l-a constituit climatul reformator prevalent după război, care a condus la un consens larg potrivit căruia reconstrucția sistemului politic italian trebuia să aibă loc într-o nouă linie democratică, iar nu să fie remodelat potrivit unor instituții liberale anterioare perioadei fasciste.

În ciuda acestor aspirații comune ale partidelor antifasciste, nu a existat o convergență în problema autonomiei regionale. Partidele socialiste și comuniste, mai ales, erau suspicioase față de orice formă de federalism care ar fi promovat la periferie tendințe politice reacționare; în această privință, partidele de stînga au manifestat doar o apreciere limitată față de potențialul inovator al unui sistem politic regional (Ragioneri, 1976, p. 2481).

Rezultatul final a fost acela că constituția italiană, elaborată în 1947 și în vigoare oficial de la 1 ianuarie 1948, a definit regiunile ca entități administrative deținînd puteri legislative limitate într-o serie de domenii precum poliția, asistența sanitară, planificarea urbană, turismul, transportul local și comunicațiile, lucrările publice, agricultura și fondul forestier. Regiunilor le-a fost refuzată responsabilitatea legislativă „primară”, adică autoritatea de a legifera independent de stat și le-a fost atribuită doar responsabilitate legislativă „concurrentă” sau „subsidiară”, cu alte cuvinte, autoritatea de a formula inițiative legislative fie complementare, fie în cadrul deja existent al legislației naționale. Constituția de la 1948 stabilea crearea a 20 de regiuni, din care cinci urmau să se bucure de „autonomie (sau „statut”, echivalentul unei constituții regionale) specială”, iar celelalte 15 de „autonomie (sau statut) obișnuită”.

În acest domeniu, ca și în altele, constituția italiană nu a fost aplicată timp de cîțiva ani. Statutele a patru din cele cinci regiuni speciale (Sicilia, Sardinia, Valle d’Aosta și Trentino Alto Adige) au fost aprobate în februarie 1948; cea de a cincea regiune specială, Friuli-Veneția Giulia, a fost creată în 1963. Au existat motive politice specifice pe baza cărora aceste regiuni s-au bucurat de un tratament favorabil, și anume faptul că în componența lor se aflau minorități etnice semnificative (cele trei nordice) ori că manifestaseră tendințe separatiste (Sicilia și Sardinia).

Regiunile „obișnuite” au trebuit să aștepte pînă în anii șaptezeci, în ciuda schimbării de atitudine a partidelor de stînga față de descentralizare după ce fuseseră excluse de la guvernare în 1947 și după înfrîngerea suferită în alegerile generale din 1948, cînd a ajuns la putere Partidul Democrat Creștin (Democrazia Cristiana,

sau DC) care nu avea nicidecum intenția de a consolida Partidul Comunist (Partito Comunista, sau PCI) în bastioanele regionale pe care acesta le deținea în centrul Italiei. Nu a existat însă nici o voință puternică de descentralizare din partea societății italiene. Potrivit lui Nanetti, *„aceasta era o societate cu un număr restrâns de elite ale căror interese politice și economice erau bine servite de luarea deciziilor de instituții centralizate (...) Aceste revendicări (de guvernare regională) au trebuit să aștepte pînă la evenimentele politice și schimbările sociale și economice din anii șaizeci”* (Nanetti, 1988, p. 80).

Mulțumită acestor schimbări și, mai presus de toate, mulțumită dezvoltării unei societăți tot mai pluraliste odată cu apariția unor noi grupuri de interese și sociale, asociată cu succesul politic al partidelor de stînga, în întreaga țară a crescut presiunea pentru destrămarea monopolului de putere politică al creștin-democraților și pentru un grad de devoluție a puterii. Crearea în 1972 a regiunilor a fost garantată de primul ministru din acea vreme, Andreotti, ca răspuns la aceste noi presiuni politice și sociale. S-au exprimat la acea vreme mari speranțe cu privire la efectul regenerativ pe care urma să îl aibă descentralizarea administrativă asupra sistemului de guvernare italian, care se arătase pînă atunci incapabil să implementeze reforme radicale care să țină pasul cu industrializarea rapidă a țării. Totuși, s-au făcut auzite anumite apeluri la prudență. Earle rezuma diferitele reacții la experimentul regional din anii șaptezeci în felul următor: *„În cel mai bun caz, acesta poate aduce o nouă vigoare și o mai mare democrație directă în mașinăria guvernării, jucînd rolul unui vehicol al progresului și al îmbogățirii vieții la toate nivelele ei. În cel mai rău caz, el poate introduce un nivel parazitar de proastă administrare între guvernarea centrală și cele nouăzeci și patru de provincii, sporind oportunitățile pentru clientelism, intrigă și corupție”* (Earle, 1974, p. 90). După cum vom vedea în cele ce urmează, ambele profeții s-au dovedit corecte.

Regiunile din 1970 și pînă astăzi

În anii șaptezeci au fost adoptate o serie de legi în scopul creării unui sistem regional. Decretele din 1972 au urmat alegerilor regionale din 1970 care garantaseră regiunilor puteri limitate. Legea 342 din 1975 acorda regiunilor largi puteri în cadrul constituțional (în consecință, nu o autoritate legislativă primară). Cele 616 decrete din 1977 *„au instituționalizat regiunile ca centre reale de elaborare de politici”* (Nanetti, 1988, p. 81). Prin aceste decrete, regiunile dobîndeau controlul asupra a 25% din întregul buget național (Putnam, Leonard & Nanetti, 1985, p. 80). Trebuie remarcat totuși că, potrivit articolului 119 al Constituției, regiunile se bucură de *„autonomie financiară în formele și în cadrul limitelor prescrise de legile republicii, acestea din urmă coordonînd-o cu finanțele statului, provinciilor și comunelor”*. Interpretarea predominantă a articolului 119 a fost întotdeauna aceea că autonomia financiară a celor 15 regiuni obișnuite este foarte limitată de vreme ce ele nu pot impune noi taxe ori reglementa impunerea ori distribuirea taxelor deja existente. Astfel „autonomia financiară” atribuită regiunilor prin articolul 119 constă în principal în autonomia de a-și administra direct veniturile fixate de stat. O mai mare autonomie financiară este atribuită celor cinci regiuni cu statut special, deși numai în cazuri excepționale au acestea puterea de a impune propriile lor taxe.

În ce privește guvernul regional, articolul 121 din Constituție prevede că *„organele regiunii sînt consiliul, junta și președintele”*, ale căror funcții corespund în linii mari celor ale Parlamentului, ale Guvernului și ale Președintelui Republicii. Consiliul este compus din 30 pînă la 80 de consilieri și deține responsabilități legislative, reglementare și administrative, precum și funcții de control politic asupra juntei și președintelui și, de asemenea, asupra politicilor regiunii. Junta constituie puterea legislativă și este aleasă de către consiliu în timp ce președintele, ales și el de către consiliu, este concomitent reprezentantul regiunii și președintele juntei. Consiliile aprobă statutele regiunilor, acțiune care necesită o majoritate absolută și trebuie să fie aprobată de Parlament prin lege. Statutele reglementează organizarea internă a regiunii, inclusiv componența juntei și sistemul de alegere a juntei și a președintelui său. Ele reglementează, de asemenea, relațiile dintre diferitele organe guvernamentale regionale și funcțiile acestora. Statutele regionale nu pot totuși reglementa sau modifica tipul sau numărul organelor guvernamentale regionale, funcțiile acestor organe, sistemul electoral în baza căruia sînt aleși consilierii sau extinderea teritoriului unei regiuni. Statutele conțin de asemenea prevederi referitoare la inițiativele legislative populare și referendumurile regionale.

La nivelul inferior regiunilor, descentralizarea administrativă rămîne la latitudinea provinciilor și comunelor. Provinciile au devenit, după crearea regiunilor, instituții destul de hibride deoarece multe din puterile lor s-au pierdut. Mulți experți au fost în favoarea desființării provinciilor, însă o lege de dată recentă, votată de Parlament în 1991, le-a păstrat ca entități administrative (vezi mai jos). Comunele sînt singurele organe

teritoriale care au preexistat Unificării Italiei și, într-adevăr, Constituția pur și simplu le-a acordat recunoașterea oficială, netrebuind să le creeze *ex novo*.

De la crearea regiunilor, principalele două arii de litigiu și ambiguitate au fost tocmai relațiile și sferile respective de influență dintre regiuni și stat pe de o parte, și regiuni și celelalte nivele de guvernare locală (provinciile și comunele) pe de altă parte (Cammelli, 1990). În ce privește relația regiune–stat, principala limitare a autonomiei regionale o constituie puterea guvernului de a contesta constituționalitatea unei legi regionale. Guvernul poate invita consiliul regional să reconsidere orice lege pe care acesta din urmă a votat-o; o astfel de lege poate fi reaprobată de consiliu cu condiția să întrunească nu o majoritate simplă, ci una absolută a consilierilor. După aceasta, guvernul central are la dispoziție 15 zile pentru a face apel la Curtea Constituțională. În același chip, regiunile înseși pot recurge la Curte împotriva statului dacă socotesc că acesta le încalcă funcțiile.

Au existat numeroase cazuri supuse atenției Curții Constituționale de când au început să funcționeze regiunile. Tendința inițială a Curții a fost de a da verdicte în favoarea statului, în anii șaptezeci atitudinea adoptată de regiuni fiind, de aceea, de a găsi o cale de compromis cu statul și de a evita recursul la Curte de teama orientării antiregionale a acestei instituții (Rodota, 1986, p. 91). În deceniul următor atitudinea Curții față de regiuni a devenit mult mai pozitivă. În același deceniu, a crescut considerabil autonomia regiunilor în raport cu statul, astfel că această problemă nu mai poate fi tratată ca o problemă centrală; ea a fost înlocuită mai degrabă de lupta dintre guvernarea regională și cea locală (Putnam, 1993, p. 46).

Au găsit regiunile susținerea populară? Au reținut ele atenția și au prins rădăcini? Aceste întrebări trebuie cîntărite alături de îndoiala care planează asupra prestației regiunilor, care a ieșit tot mai mult în evidență de la soluționarea problemei relațiilor dintre stat și regiuni. Întrebările formulate mai sus, popularitatea sau nepopularitatea de care se bucură regiunile și prestația lor, sînt strîns legate deoarece este necesar ca noile instituții să aibă un impact pozitiv asupra societății în care ele funcționează pentru a putea prinde rădăcini și pentru a atrage sprijinul populației.

În opinia lui Hine, prestația practică a regiunilor este decepționantă în măsura în care ele au devenit parte integrantă a sistemului politic și s-au aliniat ele însele „partidocrației”. *„Partidele acționează ca niște canale prin care regiunile și liderii partidelor regionale pot exercita presiuni asupra centrului”* (Hine, 1993, p. 271). De pildă, în pofida autonomiei lor financiare limitate, regiunile au operat deficite mari în anii optzeci mizînd pe faptul că centrul, și contribuabilii naționali, au să le scoată basma curată, ceea ce s-a și întîmplat de obicei. Din acest punct de vedere prezicerea pesimistă potrivit căreia regiunile vor adăuga încă un strat corpului politic italian clientelar poate fi socotită a fi fost corectă. La începutul anilor nouăzeci, un scandal de corupție, cunoscut sub numele de „Tangentopoli” (de la cuvîntul „tangente” care înseamnă o reducere plătită de companii publice și private partidelor politice în schimbul contractelor publice și a unui tratament favorizant), a implicat multe executive locale și regionale din întreaga Italie. Scandalul a fost dezvăluit în Milano, dar s-a extins rapid în alte părți ale Italiei, implicînd toate partidele politice importante, mai ales creștin-democrații și socialiștii (Partito Socialista, sau PSI). În vreme ce scandalurile de acest fel fuseseră anterior asociate deseori cu politica de partid și cu intervenția statului în Sud, Tangentopoli părea să fi unit întreaga Italie pe baza proastei funcționări.

Dincolo și deasupra aspectului clientelar tipic pînă nu demult politiciei italiene de la toate nivelurile, se pot distinge două grupuri diferite de regiuni atît din punctul de vedere al performanțelor lor practice, cît și al aprecierii populare de care se bucură. Numeroase studii au pus în lumină performanța net superioară a regiunilor din centru și nord în comparație cu cele din sud (Leonardi, Nanetti & Putnam, 1985; Putnam, 1993). Percepția italienilor în ce privește performanțele guvernărilor locale și regionale variază contrastant, reflectînd cu acuratețe această diviziune geografică. Italienii din nord și centru sînt în general mulțumiți de guvernările lor locale și regionale și își exprimă nemulțumirea față de guvernul central; în contrast, italienii din sud sînt nemulțumiți de toate nivelele de guvernămînt, pe care le socotesc ineficiente și corupte (Putnam, 1993, pp. 54-56). Motivele sînt variate și au fost detectate în nivelele diferite de dezvoltare economică, distribuția inegală a resurselor, tradiții istorice și, de curînd, grade diferite ale „spiritului civic”, evaluat în termenii participării în asociațiile politice și democratice, încredere și solidaritate, valori comunitare și egalitate politică (Putnam, 1993, pp. 86-120).

Deoarece aceste probleme privesc mai degrabă cultura politică și socială a diferitelor regiuni ale Italiei decît sistemul regional în sine și readuc în discuție preeminența „problemei sudului” italian, ele vor fi discutate în detaliu în cele ce urmează dimpreună cu noile mișcări politice regionaliste și abordările politicilor regionale și dezvoltării regionale.

Regionalismul ca mișcare politică și curent de gândire

Mișcarea federalistă în timpul Unificării

Strict vorbind, nu se poate vorbi de o mișcare politică federalistă în timpul Unificării. Cei doi mari lideri politici ai Risorgimento-ului italian, Cavour și Mazzini, au fost ambii antifederaliști, deși erau în favoarea unui anumit grad de devoluție a puterii. Au existat totuși diferiți gânditori federaliști cu mai multă sau mai puțină influență în cercurile elitei culturale și politice, chiar dacă nu și în rîndul populației. Între aceștia trebuie menționați Carlo Cattaneo (1801-1869) și Giuseppe Ferrari (1811-1876), amîndoi din Lombardia. Cel dintîi era un liberal radical, care punea libertatea individuală mai presus de naționalism și respectul pentru diversitățile locale/regionale mai presus de necesitatea unui stat puternic, centralizat. Înainte de 1848 Cattaneo a fost dispus să accepte autoguvernarea Lombardiei în cadrul Imperiului Austriac (Mack Smith, 1968, p.92) și, chiar și după această dată, s-a arătat mult mai preocupat de abolirea barierelor comerciale existente între diferitele state regionale ale Italiei decît de unitatea națională. Cattaneo nu era lider politic, iar influența lui asupra societății și politicii italiene a rămas una limitată, cu toate că în Lombardia era o figură populară. În chip asemănător, Ferrari era un intelectual și filosof care a rămas la marginea politicii active. Și el a susținut o Italie federală argumentînd că „istoria noastră respinge posibilitatea sau dezirabilitatea transformării noastre într-o națiune unitară; pe de altă parte, un sistem federal va deschide posibilitatea de a atinge ținte foarte înalte (...) Putem privi federalismul ca pe forma cea mai pură de guvernare constituțională, fondînd libertatea pe un pact scris, pe o multitudine de adunări, pe inviolabilitatea tuturor frontierelor interne, și pe solemnitatea Parlamentului său central” (Discurs în Parlament, 8 octombrie 1860).

Vincenzo Gioberti (1801-1852), piemontez, a susținut o uniune federală sub egidă papală, un proiect care s-a destrămat în momentul în care Papa Pius al IX-lea s-a întors împotriva liberalismului și a cauzei Unificării Naționale după Revoluția din 1848-49. Gioberti a înțeles foarte bine că nu exista un popor italian și că el trebuia creat luîndu-se în considerare diviziunile existente din cadrul „guvernării, legislației, instituțiilor, folclorului, obiceiurilor și tradițiilor”. În acest context, el socotea crearea unui stat unitar unic fie o nebunie, fie, în cazul în care ar fi fost impusă cu forța, un act criminal.

După cum atrage atenția Donzelli (1992, p. 6), curentul federalist de gândire, care poate fi urmărit în timp pînă la tradiția Risorgimento-ului italian, poate fi definit ca „instrumental ascendent”, în sensul de federalism care identifică diferențe etnice, lingvistice, sociale și culturale acute în cadrul unui teritoriu capabil să realizeze unitatea națională. Sistemul federal este văzut în acest context ca un sistem de tranziție, un instrument care urmează să aducă „armonizarea” și unificarea reală a componentelor regionale ale unui stat.

Noul federalism

La sfîrșitul anilor optzeci și începutul anilor nouăzeci, federalismul a devenit strigătul de luptă al Partidului Liga Nordului Italian (Lega Nord). Acesta diferea profund de cel al Risorgimento-ului și a fost definit (Donzelli, 1992, p. 6) ca „instrumental descendent”, în ciuda protestelor Ligii care susținea că este continuatoarea lui Cattaneo. Prin această formulare, Donzelli făcea referire la aspirațiile secesioniste ale Ligii și la convingerea susținută deschis că Italia de Nord și Italia de Sud reprezintă două societăți distincte și neconvergente care ar trebui să dispună de libertatea de a se separa. Poziția Ligii presupune respingerea totală a aspirațiilor părinților Italiei de a realiza unitatea totală prin crearea unui popor comun.

În mod paradoxal, revigorarea sentimentelor federaliste/etnice a avut loc într-o vreme în care Italia atinsese un mare grad de omogenitate culturală, chiar și din punct de vedere lingvistic. Pe lîngă grupurile etnice minoritare, unificarea lingvistică este în momentul de față o realitate. Rezultatele ultimului recensămînt indică faptul că italiana este predominantă, deși dialectele nu au dispărut. Majoritatea cetățenilor vorbesc atît italiana cît și un dialect, iar procentul celor care vorbesc numai italiana este în creștere constantă (Lepschy & Lepschy, 1991; Lepschy, Lepschy & Voghera, 1993).

Liga Nordului a apărut cu ardoare folosirea dialectelor și a cerut provocator ca dialectul „lombard” să fie folosit ca limbă oficială. Totuși, nu „nostalgia” lingvistică este cea care a catalizat noul federalism, ci, mai degrabă, deteriorarea instituțiilor politice, amploarea crimei organizate, și uzul sistematic de practici corupte în tranzacțiile din afaceri ce implicau oficialități de partid și de stat care nu fuseseră scoase la lumină de recentul scandal „Tangentopoli”.

În ochii Ligii, „sudizarea” statului italian — după cum reiese din emergența unui sistem de guvernare clientelar și corupt — în mare măsură constituie un semn clar că procesul Unificării naționale, departe de a

promova omogenizarea țării în linia legilor, practicilor, instituțiilor și economiei „Nordului”, a reușit doar să impună întregii țări practicile deviate ale „Sudului”.

În plus, dezvoltarea socio-economică continuă să rămână inegală. Divizarea Nord/Sud este, după cum vom vedea, încă extrem de relevantă, dar există diferențe și între alte regiuni. În anii șaptezeci, Bagnasco (1977) identifica în termenii structurilor economice și sociale „trei Italii”— Nord-Vestul industrial, urban și dominat de firme mari; regiunile centrale și nord-estice nou dezvoltate, semi-rurale încă, și dominate de firme mici; Sudul subdezvoltat. De atunci s-au făcut multe cercetări importante în încercarea de a da o explicație motivelor precum și caracteristicilor aflate la baza fiecărei arii (sau model) de dezvoltare.

Federalismul Ligii, în prezentarea din programul electoral din 1992 al partidului, părea să se fi inspirat direct din descoperirile lui Bagnasco și ale altor sociologi. Liga susținea crearea unui stat federal format din trei macro-regiuni sau republici (Nord, Sud și Centru), fiecare socotită drept omogenă din punct de vedere socio-economic. Statul federal ar fi responsabil numai de afacerile externe, apărare, justiție, finanțele generale și învățământul superior. Accentul era pus pe crearea Republicii de Nord compusă din Lombardia, Piemont, Veneția, Liguria Emilia-Romagna și Toscana, reprezentată în literatura de partid ca cea mai avansată parte a Italiei din punct de vedere social, guvernată și „oprimită” de sistemul de partid și de birocrăția statului dominate de Sud.

Punctul de pornire pentru constituirea celor trei regiuni, sau în orice caz a celei de nord care era cea care conta într-adevăr pentru Ligă, a fost, din câte susținea aceasta, o procedură constituțională și oficial legală. Conform articolului 132 al Constituției, este legitim să se facă posibilă fuzionarea regiunilor existente prin prevedere constituțională, atâta timp cât aceasta este cerută de un număr de consilii municipale reprezentând minimum o treime din populația interesată, și cu condiția ca această propunere să fie aprobată prin referendum de majoritatea populației respective.

Liga Nordului a fost considerată la sfârșitul anilor optzeci o mișcare protestatară marginală, cu un program extrem de populist, care nu avea să reușească să creeze breșe în electoratul mai educat și în cel al clasei de mijloc. Totuși, această precizare s-a dovedit falsă. La alegerile administrative din 1990, partidul a obținut rezultate electorale bune în provinciile nordice, mai ales în Lombardia, apoi surprinzător de bune la alegerile politice generale din 1992, și a câștigat peste tot în regiunile nordice la alegerile provinciale și locale din 1993, dominând orașul Milano precum și numeroase alte orașe industriale bogate mai mici.

Colapsul înregistrat de Partidul Socialist și cel Creștin Democrat în urma scandalului Tangentopoli părea să fi creat o nouă divizare a țării în ce privește comportamentul politic, având ca posibilă consecință o ruptură politică încă și mai drastică. Totuși, în 1994, a luat ființă un nou partid, Forza Italia, condus de potentatul mass media Silvio Berlusconi, care a reintrodus pe agenda politică unitatea națională și chiar naționalismul. Unitatea națională era susținută și de un alt partid, Alleanza Nazionale, compus mai cu seamă din foști fasciști. Aceste două partide s-au reunit cu Liga Nordului într-o coaliție dificilă, Polo della Liberta, care a format guvernul după alegerile din martie 1994. Câteva luni mai târziu, Liga Nordului și-a retras sprijinul acordat guvernului. Noi alegeri politice au avut loc în 1996 având de această dată ca rezultat formarea unei coaliții de centru-stînga, Ulivo, care a purces să formeze următorul cabinet. De atunci, Liga Nordului s-a deplasat decisiv spre un secesionism fățiș, în timp ce celelalte partide au pretins că au îmbrățișat federalismul sub o formă sau alta, nu în ultimul rînd pentru a confisca acest cal de bătaie al Ligii Nordului. Unul din posibilele obstacole pe drumul spre un stat federal rămîne chestiunea diviziunii Nord/Sud. Am să abordez mai profund această problemă în cele ce urmează.

Politică regională și dezvoltare regională

Problema regională italiană pivotează în jurul subdezvoltării Sudului, atît proiectele de politici regionale, cît și cele de dezvoltare regională fiind dominate de necesitatea soluționării acestei diviziuni fundamentale între Nord și Sud. Prima încercare serioasă de promovare a dezvoltării sociale și economice în regiune a avut loc în primul deceniu al secolului douăzeci, cînd guverne italiene succesive, conduse la început de Giuseppe Zanardelli și apoi de Giovanni Giolitti, au pregătit o serie de legi destinate cîtorva regiuni sudice. Italia începuse la acea vreme să se industrializeze (se consideră că prima lansare industrială a țării a avut loc între 1896 și 1913). S-au conceput prevederi referitoare la ameliorări agricole, lucrări publice și structuri de sănătate. În ce privește dezvoltarea industrială, orașul Neapole a fost desemnat drept zonă de creștere industrială, deschizîndu-se în suburbiile sale o nouă uzină siderurgică. Această politică a dat greș în mare măsură, în parte din cauza unei lipse de cultură antreprenorială autohtonă, dar, mai ales, din pricina lipsei de resurse și a corupției: „ *aici se află*

începuturile temelor constante ale politicii italiene din secolul al XX-lea: distribuirea de subvenții și patronaj în Sud de către agențiile centrale de dezvoltare ale statului și folosirea acestor agenții pentru atragerea de sprijin politic” (Clark, 1983, p. 133).

În anii cincizeci, statul italian a făcut o încercare mult mai hotărâtă de a dezvolta economia Sudului. În august 1950, a fost votată Legea de constituire a Cassa per Opere Straordinarie di Pubblico Interesse nell’Italia Meridionale, cunoscută mai bine sub numele de Cassa per il Mezzogiorno. Funcția Cassei era clară din însăși denumirea sa, și anume să-și asume „intervenții extraordinare” în afara a ceea ce ar fi putut realiza ministerele obișnuite din componența guvernului. În intenția legiferatorilor, Cassa urma să fie un organ public cu statut legal propriu, în mare măsură independent de serviciul civil. Totuși, ea era responsabilă în fața ministerului pentru Mezzogiorno și supusă controlului guvernamental. Eforturile depuse de Cassa pentru dezvoltarea Sudului pot fi separate în trei faze principale — 1950-57, când accentul a fost pus pe modernizarea agriculturii și pe construirea infrastructurii legate în primul rând de agricultură; 1957-71, când industria a fost aleasă (Legea 634 din 1957) ca sectorul care necesita să primească cea mai mare atenție; 1971-84, adică perioada de după „industria grea” și anii de recesiune.

Prima fază a fost marcată nu numai de crearea Cassei, ci și de legile privind reforma agricolă din 1950 — Legge Sila în mai, Legge stralcio în octombrie și Legge siciliana în decembrie. Aceste legi aveau ca țintă reducerea puterii și întinderii proprietăților marilor latifundiari absenți (latifondisti). Parte din terenurile lor au fost expropriate și subdivizate în loturi mici de pământ care au fost atribuite micilor proprietari și țăranilor lipsiți de pământ. Loturile fermiere astfel create au avut ca efect imediat reducerea șomajului cronic din zonă și relaxarea tensiunilor sociale, precum și deșeurile atutului Partidului Comunist care sprijinise agitațiile țăranilor în anii patruzeci și primise în schimb sprijinul lor politic. Politica favorizării modelului fermei țărănești nu a fost viabilă totuși din punct de vedere economic, iar, când Italia s-a alăturat Comunității Europene, starea înapoiată a agriculturii din sud a devenit încă și mai evidentă. Emigrația spre Nord, la acea vreme miracolul economic al țării, a secătuit și ea resursele umane din zona rurală de Sud și a dus la abandonarea multor ferme abia create.

Schimbarea politicii regionale de la promovarea agriculturii la promovarea dezvoltării industriale era de aceea inevitabilă. Problema cheie era ce fel de industrii trebuiau promovate. Un obiectiv important al dezvoltării regionale era încurajarea constituirii de întreprinderi mici și mijlocii precum și formarea unui antreprenariat autohton. Totuși, în realitate, statul italian a trebuit să se bazeze pe sectorul public, în principal pe cele două uriașe companii de stat IRI și ENI, pentru a face investiții în Sud, ceea ce a avut drept consecință faptul că multe din uzinele fondate în regiunile din Sud țineau de sectorul industriei grele cu capital intensiv al căror succes s-a dovedit a fi profund condiționat de evenimente externe. Odată cu criza energetică de la începutul anilor șaptezeci și cu supraproducția de oțel din întreaga Europă, soarta acestor întreprinderi a devenit extrem de incertă. În plus, au existat puține efecte secundare asupra economiei regionale/locale, iar eșecul acestor mari uzine de a stimula creșterea firmelor mici și mijlocii le-a adus renumele de „catedrale în deșert”.

Lipsa de coordonare și planificare, birocrăția exagerată și corupția au fost învinovățite în anii ’70 pentru rezultatele slabe obținute de Cassa. Centralizarea excesivă a constituit alt factor considerat a fi avut efecte negative asupra dezvoltării Sudului. După constituirea regiunilor în anii ’70, s-au exercitat tot mai multe presiuni pentru delegarea unora sau a tuturor puterilor Agenției Centrale către regiuni; într-adevăr, la sfârșitul anilor ’70 au existat revendicări din ce în ce mai ferme pentru desființarea Cassei. Cassa a fost în cele din urmă desființată în 1984, iar în 1986, Legea 64 a acordat puteri extraordinare regiunilor în cadrul unei alte schimbări politice majore. Se credea că dacă li s-ar da guvernelor regionale posibilitatea de a-și elabora și implementa propriile planuri, intervenția lor ar fi mult mai eficientă întrucât regiunile sînt mult mai familiarizate cu resursele, nevoile și condițiile locale.

Una din principalele probleme identificate în funcționarea Cassei era falia dintre legislație, transmiterea și traducerea ei în fapte. Aceasta s-a pus în mare măsură pe seama faptului că această instituție, Cassa, era folosită pentru îndeplinirea unei funcții politice — liderii creștin-democrați locali jefuiau sistematic resursele pentru a putea forma o bază solidă de putere pentru partidul lor (Chubb, 1990). În acest context conta prea puțin dacă planurile erau într-adevăr aplicate atîta timp cît banii continuau să susțină propria clientelă de partid. Partidul Socialist a jucat un rol asemănător în anii ’80.

Legea 64 din 1986 a fost supusă unei cercetări atente și și-a atras critici severe. Guvernele regionale s-au dovedit în mare măsură incapabile să schițeze ele însele proiecte de dezvoltare, ca să nu mai pomenim de implementarea lor, iar obișnuitele probleme ale clientelismului și corupției erau încă evidente, la nivel regional

de această dată. Privitor la proasta administrare din regiunile sudice politica regională și dezvoltarea regională încă nu și-au găsit cadrul administrativ/politic optim.

Urmînd colapsului Primei Republici Italiene, însuși conceptul de dezvoltare regională a fost pus la îndoială, în ciuda mereu prezentei falii dintre Nord și Sud. Aceasta s-a datorat parțial faptului că eșecul de a dezvolta Sudul în deceniile anterioare i-a făcut pe mulți nordici să se îndoiască de înțelepciunea subvenționării Sudului (Becchi, 1992). Între motivele mai puțin „nobile” s-au numărat presiunile fiscale (mai aspre în Nord), imensul deficit al guvernului și recesiunea economică care a afectat industria din Nord la sfîrșitul anilor '80.

Un studiu promovat de Consiliul Regional al Regiunii Veneția a demonstrat că între 1985 și 1990 patru regiuni din Nord, Lombardia, Piemontul, Veneția și Emilia-Romagna au plătit 45% din taxele naționale, 62% din TVA și 63,5% din taxele locale. Ele au primit de la stat 33,9% din fondurile redistribuite administrațiilor locale și regionale. Astfel pentru fiecare 100 de lire plătite statului, lombarzii au primit pentru uzul propriu 24,5, piemontezii 30, venețienii 35, iar emilienii 37. În mod contrastant, regiunea Molise putea cheltui 80, Campania 64, Puglia 58, Calabria 84, Basilicata 85 (La Repubblica, 1 aprilie 1992, p. 14). Regiunile sudice depindeau de finanțarea guvernului și „sînt terifiate că, în loc să le acorde subvenții generoase, guvernul le-ar putea cere în cele din urmă să se descurce din propriile resurse și taxe”(Haycraft, 1985, p.19). În explicația lui Hine, în sistemul regional italian coaliția dintre Ministerul Finanțelor și regiunile sudice deține superioritatea numerică față de regiunile nordice, care au fost adesea divizate politic. Noul federalism susținut de Liga Nordului la începutul anilor '90 trebuie privit în contextul acestei frustrări crescînde și al sentimentului de neputință pe care îl are jumătatea bogată a țării.

Regionalismul italian în prezent

Evoluția descentralizării

În iunie 1990 a fost votată o nouă Lege privind administrația locală (Legea N.142) care viza două obiective importante. Primul era reducerea clientelismului și încurajarea responsabilității administrației locale față de proprii alegători, cu precădere prin intermediul unei mai mari participări a cetățenilor obișnuiți (prin referendum, petiții sau propuneri — Articolul 6), accesul la informație (Articolul 7) și crearea unui „difensore civico” sau un garant al imparțialității și al bunei administrări (Articolul 8). Cel de al doilea obiectiv era reglementarea relațiilor dintre cele trei nivele de guvernare, central, regional și local. A fost acordată o mai mare importanță regiunilor în cadrul acestei relații tripartite, în comparație cu cea pe care le-o acorda Constituția prin articolele 117 și 118. În timp ce aceste articole prevedeau că „Provinciile și comunele sînt entități autonome în cadrul principiilor stabilite prin legile Republicii care le hotărăsc funcțiile”, articolul 3 al Legii 142 ridica regiunile la un nivel superior față de provincii și comune în ce privește planificarea socio-economică și teritorială. Regiunilor le-au fost atribuite funcțiile importante de hotărîre a obiectivelor politicilor generale, chiar dacă în formularea lor aveau un cuvînt de zis și administrațiile locale și provinciale. Legea 142 era sub acest aspect ambiguă deoarece nu clarifica în ce fel și pe baza căror criterii contribuie la planificarea politicilor generale comunele și provinciile.

În ciuda atribuirii de funcții mai largi către regiuni prin noua lege, ele erau departe de a fi mulțumite. Ascensiunea Partidului Liga Nordului și forma extremă de federalism pe care acesta o susținea le-au oferit regiunilor atît noi arme de luptă, cît și un sentiment înnoit al urgenței. La 19 decembrie 1990, consiliul regional al uneia din regiunile cu statut special, Friuli-Veneția Giulia, a aprobat, cu sprijinul creștin-democraților, al socialiștilor, al comuniștilor și al ecologiștilor, o agendă pentru reforma federalistă a statului italian. O revendicare similară a fost înaintată de regiunea Trentino-Alto Adige la 19 februarie 1991. A fost rîndul, la 8 martie, al unei alte regiuni „speciale”, Valle D'Aosta. Pe 26 februarie 1991, una din regiunile „obișnuite”, prospera Emilia-Romagna din Nord, a solicitat un nou tip de regionalism. Ținta principală a tuturor regiunilor menționate era articolul 117 al Constituției, care limitează funcțiile regiunilor.

Între timp, starea de spirit a italienilor părea să se fi schimbat decisiv în favoarea regiunilor, fie și numai în semn de protest împotriva proastei administrări a guvernării centrale. La 18 aprilie 1993, italienilor li s-a cerut să voteze în cadrul a opt referendumuri, dintre care două erau sponsorizate de regiuni. Unul dintre acestea se referea la desființarea Ministerului Agriculturii, celălalt la desființarea Ministerului Turismului; în ambele cazuri, funcțiile ministerelor ar fi urmat să fie preluate de regiuni. Ambele referendumuri au fost aprobate de o majoritate a italienilor.

Un al treilea referendum urma să stabilească dacă italienii doreau să extindă asupra tuturor orașelor sistemul majoritar, care atribuie două treimi din locuri listei câștigătoare și să aleagă direct primarul în alegerile municipale. Acest referendum a fost și el aprobat deopotrivă cu un al patrulea, care stabilea că 238 de senatori din cei 315 urmau să fie aleși în baza sistemului majoritar și numai 77 în baza sistemului reprezentării proporționale instituit în Italia după căderea fascismului. Aceste două referendumuri au reprezentat un indiciu clar al voinței italienilor de a-și schimba sistemul electoral și politic din rădăcini și de a-și crea a Doua Republică.

În acest context, a avut loc în 1997 încă o mișcare pentru o mai mare descentralizare administrativă, fiind introduse de guvernul de centru-stînga două legi, Legea 59 din 15 martie și Legea 127 din 15 mai, așa-numitele Lege „Bassanini”. Acestea au reprezentat, pe de o parte, continuarea curentului în direcția conferirii unor funcții și responsabilități mai largi regiunilor în contextul statului unitar, deja stabilit în 1990. Pe de altă parte, ele au introdus principii noi și, potențial, radicale. Sub aspectul curentului pentru continuarea descentralizării, articolul 2 al Legii 59 enumera pentru prima dată funcțiile rezervate nivelului central al statului, lăsînd toate celelalte arii sub jurisdicția consiliilor locale și regionale. Lista a fost totuși criticată pentru lungimea ei exagerată — nu mai puțin de 20 de arii politice erau rezervate guvernării centrale, inclusiv unele controversate, precum telecomunicațiile și protecția patrimoniului artistic (Rugge, 1997, p. 271). În plus, legile din 1997 păstrau aceeași ambiguitate ca și Legea 142 din 1990 în ce privește relațiile dintre regiuni și nivelele inferioare de administrație locală, și au fost, în consecință, supuse aceluiași tip de critici. Cu osebire, se părea că legislatorii erau preocupați în primul rînd de asigurarea unui grad înalt de consultare și cooperare între diferitele nivele de guvernare în detrimentul unui mecanism eficient de decizie. În opinia lui Rugge, totuși, legile din 1997 introduceau două noi concepte radicale. Primul era acela al „subsidiarității”, iar cel de al doilea, poate mai important în cazul Italiei, era cel al „diferențierii”, adică al ideii că gradul de autonomie locală și regională acordat consiliilor regionale și locale trebuie să varieze în funcție de priceperea și de prestația lor administrativă concretă (Rugge, pp.723-24).

Aproape de îndată ce au fost introduse legile din 1997, dezbaterile a continuat în altă direcție, concentrîndu-se mai degrabă asupra federalismului decît a descentralizării administrative. Cu excepția Ligii Nordului, poziția celorlalte partide politice a început să tindă spre convergență în lucrările din Bicamerale, după cum urmează să vedem.

Regionalismul ca forță politică

Astăzi Liga Nordului și-a modificat poziția. Ea susține acum secesionismul. În formularea lui Gilbert, „În campania electorală din 1996 (...) cel din urmă semn în direcția unității naționale dispăruse, și în limba italiană și-a făcut intrarea cuvîntul «Padania». Modelul străin ales de Ligă era, pare-se, Cehoslovacia” (1998, p.52). Aceasta a lăsat celorlalte partide un spațiu liber pe care îl putea ocupa prin reaproprierea federalismului. După cum observa Vassallo (1997, p. 694), „La vremea alegerilor din 1992, numai reprezentanții Ligii erau susținători «federaliști» (...) ai federalismului, chiar dacă termenul era în general legat de adjective precum «solidar» sau «unitar»”. În această etapă, „federalismul” a început să însemne tot felul de lucruri pentru tot felul de partide. La sfîrșitul lui ianuarie 1997, Bicamerale, sau Comisia Bicamerală pentru Reformă Instituțională, a fost instituită prin lege a Parlamentului (Gilbert, 1998, p. 53). O primă propunere, prezentată la 4 noiembrie 1997, era în mare măsură conformă legilor „Bassanini”, atrăgîndu-și din această cauză aceleași critici. În timp ce pretindea că reprezintă o mișcare decisivă în direcția statului federal, nivelului central al statului revenindu-i în continuare rolul de coordonator, iar regiunilor fiind îndreptățite la autonomie financiară și la puterea întregă de a interveni în toate sectoarele în cadrul propriilor teritorii, ea a fost socotită o simplă descentralizare administrativă botezată altfel. Mai recent, în aprilie 1998, Camera Deputaților a aprobat articolele 57, 58 și 59 ale noii Constituții, reducînd de la 20 la 10 ariile politice atribuite guvernării naționale și reafirmînd principiul „diferențierii”. Reacțiile la aceste articole au fost întrucîtva mai pozitive decît fuseseră la sfîrșitul lui 1997, cu toate că numeroși comentatori încă mai susțineau că statul își păstra un rol cheie ca mediator între regiuni și celelalte nivele ale administrației locale. Încă și mai recent, Bicamerale a părut pe punctul să se prăbușească, ceea ce ar fi implicat o posibilitate deloc neglijabilă ca reforma instituțională să fie amînată nedefinit.

Rămîne, de aceea, în continuare extrem de dificil de prevăzut în ce fel vor fi reformate instituțiile politice ale țării, inclusiv sistemul regional. Lăsînd deoparte revendicările secesioniste ale Ligii, o soluție federalistă în linia modelului german pare să fie rezultatul cel mai probabil al revigorării regionalismului italian. Totuși, nu trebuie subestimată tentația noii clase politice italiene de a încropi o reformă a organizării statului și de a stabili

un nou echilibru, bazat mai degrabă pe consens decât pe competiție, între diferitele forțe politice și nivele de guvernare.

Care să fie viitorul dezvoltării regionale?

Fie că va prevala o formă mai extremă sau una mai moderată de federalism (ori pur și simplu o devoluție mai substanțială a regiunilor), diviziunea regională italiană va persista. Întrebarea este dacă un stat federal sau o formă mai radicală de regionalism vor promova sau, dimpotrivă, vor stînjiți cauza armonizării naționale. Va reprezenta ea pur și simplu triumful noului „egoism” al regiunilor bogate sau ar putea fi considerată un pas înainte pentru regiunile mai puțin dezvoltate? Există spațiu pentru noi scheme coordonate de stat în vederea dezvoltării regionale?

Peste 40 de ani de politici regionale și dezvoltare regională au dus cel mult la un Sud modernizat, dar în mod cert nu la un Sud dezvoltat. La începutul anilor '90, părea să existe un consens crescînd că trebuie să se pună capăt subvențiilor lipsite de discernămint și transferurilor financiare motivate politic și controlate de centru de la regiunile nordice către cele sudice. Soluția Ligii ar fi una neo-liberală, în cadrul căreia catalizatorii dezvoltării ar trebui să constea în salarii mai mici (justificate pe baza presupusului cost mai mic al traiului în Sud), în avantaje fiscale pentru afaceri cu o strictă documentare a profiturilor, în încetarea tuturor subvențiilor acordate de stat. Partidele tradiționale au fost orientate mai mult spre păstrarea unor forme de subvenționare directă, dar cu metode de control mai riguroase.

Nu pare să existe un consens în ce privește cea mai bună cale de urmat. Prestația slabă a regiunilor sudice de pînă acum ridică îndoieli serioase în ce privește capacitatea lor de a uza de un grad crescut de autonomie politică asociat cu un nivel mai scăzut al mijloacelor financiare în vederea promovării dezvoltării. Pe de altă parte, au fost urmate deja atît de multe căi încît își face tot mai mult loc un curent de opinie potrivit căruia Sudul fie își va găsi salvarea în sine însuși, fie nu și-o va găsi deloc. În acest context, soluția federală/regională este percepută de mulți ca un nou început pentru ceea ce va constitui, fără îndoială, un proces lent și dureros de construire a instituțiilor și de dezvoltare socio-economică. În opoziție, alții subliniază necesitatea ca guvernarea centrală să recîștige inițiativa și să relanseze un plan complet de dezvoltare economică, respingînd orice soluție neo-liberală.

Guvernul de centru-sfînga a făcut deocamdată pași timizi în ambele direcții. El a urmat într-un fel direcția creșterii gradului de flexibilitate al pieței muncii, mergînd pînă într-acolo încît să accepte de facto reintroducerea unor diferențieri salariale între Nord și Sud, ca un stimulent pentru firme să se mute și să își deruleze activitățile în Sud. În același timp, guvernul nu pare potrivit ideii reînstituirii unei agenții speciale pentru dezvoltare regională care să fie responsabilă de regiunile din Sud. O abordare lipsită de dogmatism, articulată și multidimensională a acestei probleme, încă mai poate avea ca rezultat cea mai bună cale înainte, cu toate că există riscul politicilor contradictorii și al absenței unei direcții ferme.

Regionalismul italian în context european

Italia este membru fondator al Comunității Europene, iar populația italiană a demonstrat un sprijin ferm pentru integrarea europeană (Hine, 1993, p. 286). Unitatea europeană nu constituie un subiect politic în Italia; dacă s-ar pune astfel problema, recent constituita Ligă a Nordului este chiar mai europeană decât partidele naționale. Aceasta se datorează faptului că membrii ei consideră că Europa Regiunilor va lua în cele din urmă locul actualei Europe a Națiunilor, permițînd astfel Italiei de Nord să se realăture vecinilor săi transalpini.

După cum afirmă Umberto Bossi în autobiografia sa, „*Ce rost au frontierele dintre Piemont și Savoia sau Tirolul de Sud și Austria? Etnic, ele sînt în mare măsură identice, din punct de vedere naturalist. Din punct de vedere socio-cultural, (...) nimic nu unește Trentino sau Lombardia cu Calabria sau Campania. De aceea, spun: de ce să nu înlocuim frontierele fixe și centralismul tipic statelor unitare cu un sistem mult mai articulată, caracterizat printr-o pluralitate a centrelor instituționale, fiecare cu responsabilități specifice și limitate? De ce n-am elimina, cu alte cuvinte, frontierele rigide dintre realități foarte asemănătoare cum sînt de exemplu Lombardia și Bavaria, introducînd în același timp centre separate de decizie, fiecare dispunînd de o autonomie reală, în realități diferite, dar unite arbitrar cum sînt Nordul și Sudul Italiei?*” (Bossi, 1992, pp. 161-2).

Susținerea reînțoarcerii Italiei de Nord la leagănul ei Mitteleuropean „fîresc” nu ar fi putut fi formulată mai clar. În ce privește celelalte propuneri politice ale Ligii, astfel de idealuri reflectă eșecul total, în ochii ei, al statului național italian. Integrarea europeană nu este percepută în acest context decât ca o oportunitate de realizare a obiectivului secesionist al partidului.

Posibilitatea ca Italia să nu se numere printre țările capabile să adere în primul val la moneda unică europeană, asociată cu riscul ca excluderea Italiei să alimenteze susținerea secesionismului de către Nord, a influențat puternic agenda politică a guvernului de centru-stînga. În 1996 și 1997 au fost luate măsuri eficiente de reducere a deficitului exagerat al țării, de ținere în frâu a cheltuielilor și de controlare a inflației. Pînă în 1998 a devenit clar că Italia „reușise” și că avea să adopte moneda unică, chiar de la data introducerii ei. Ea ar contribui la reducerea tensiunilor politice și regionale interne.*

Totuși, proeuropenismul majorității italienilor avea foarte puțin de a face cu omogenitatea economică și socială transnațională și interregională, și foarte mult de a face cu o lipsă de încredere în guvernarea centrală, adică aceeași neîncredere care i-a transformat pe italieni în susținătorii unei forme radical novatoare de regionalism. După cum sublinia în 1993 revista *The Economist*, „Italia era o semnatară entuziastă a Tratatului de la Maastricht din decembrie 1991, nu numai deoarece fusese totdeauna o eurofilă, ci și deoarece convergența economică și monetară cerută la Maastricht urma să impună disciplina pe care, de regulă, guvernele italiene nu reușesc să o găsească ele însele (...). Ce se va întîmpla acum dacă procesul de la Maastricht ar deveni și mai vag? Răspunsul este acela că italienii vor trebui să se bazeze pe proprii lor politicieni, nu pe ai altora” (*The Economist*, 26 iunie 1993, p.21).

Acum că Italia este parte a proiectului monedei unice europene, italienii pot continua să se bazeze pe Europa, să le dea un impuls pentru modernizarea politică și instituțională. În chip corespunzător, o reformă radicală și eficientă a sistemului politic al țării și constituirea unui executiv puternic și cu autoritate poate restabili credibilitatea statului-națiune în ochii cetățenilor lui. Dacă s-ar întîmpla aceasta, meritele unei Europe Unite, fie ea federală sau confederală, ar fi evaluate și judecate în sine, și nu ca furnizoare de substituenți pentru guvernări naționale slabe. q

REFERINȚE

- Bagnasco, A. (1977), **Tre Italie. La problematica territoriale dello sviluppo italiano**, Bologna, Il Mulino.
- Becchi, A. (1992), „*Incentivi statali, pesante eredità*”, apărut în **A sud di qualunque nord, Il Manifesto del mese**, n. 8.
- Bossi, U. (împreună cu D. Vimercati) (1992), **Vento dal Nord. La mia Lega la mia vita**, Milan, Sperling & Kupfer.
- Cammelli, M. „*Regioni e rappresentanza degli interessi: il caso italiano*”, **Stato e mercato**, N. 2 (august 1990), 151-200.
- Chubb, J. (1990), **Patronage, power and poverty in Southern Italy**, Cambridge, Cambridge University Press.
- Clark, M. (1983), **Modern Italy 1871-1982**, London & New York, Longman.
- De Mauro, T. (1963), **Storia linguistica dell'Italia unita**, Bari, Laterza.
- Delpino, L. & F. Del Giudice (1992), **Diritto amministrativo**, Naples, Simone.
- Donzelli, C. (1992), „*Le oscillazioni del federalismo*”, apărut în **A sud di qualunque nord, Il Manifesto del mese**, n.8.
- Earle, J. (1974), **Italy in the 1970s**, Newton Abbot & Vancouver, David & Charles.
- Falzone, V., F. Palermo & F. Cosentino (eds) (1976), **La Costituzione della Repubblica Italiana. Illustrata con i lavori preparatori**, Milan, Mondadori.
- Gilbert, M. (1998), „*Transforming Italy's Institutions? The Bicameral Committee on Institutional Reform*”, apărut în **Modern Italy**, 3 (1), 49-66.
- Haycraft, J. (1985), **Italian Labyrinth**, Harmondsworth, Penguin.
- Hine, D. (1993), **Governing Italy. The politics of Bargained Pluralism**, Oxford, Clarendon Press.
- Italia, V. & M. Bassani (editori) (1990), **Le autonomie locali. Legge 8 giugno 1990**, n. 142, Milan, Giuffrè.
- La Repubblica**, 1 April 1992.
- Lega Lombarda-Lega Nord, **Programma elettorale**, February 1992.
- Lepschy, A. L. & G. Lepschy (1991), **The Italian Language Today**, London, Routledge.
- Lepschy, A. L., G. Lepschy & M. Voghera (1993), „*Linguistic Variety in Italy*”, studiu prezentat la Conferința anuală a Asociației pentru Studiul Italiei Moderne din 1992 [ASIM]. Un sumar al acestui studiu a apărut în *Gazeta ASMI*, N. 23, primăvara 1993.
- Mack Smith, D. (1985), **Cavour**, London, Methuen. - (ed.) (1968), **The Making of Italy**, New York, Harper & Row.
- Nanetti, R. (1988), **Growth and Territorial Policies. The Italian Model of Social Capitalism**, London & New York, Pinter.
- Putnam, R. D. (în colaborare cu R. Leonardi & R. Nanetti) (1993), **Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy**, Princeton, New Jersey, Princeton University Press.
- Putnam, R. D., R. Leonardi & R. Nanetti (1985), **La pianta e le radici**, Bologna, Il Mulino.
- Ragionieri, E. (1976), **La storia politica e sociale, Storia d'Italia**, Vol 4:3, Turin, Einaudi.
- Rodotf, C. (1986), **La Corte Costituzionale**, Rome, Editori Riuniti.
- Rugge, F. (1997), „*Le leggi «Bassanini» mai profund: continuità e innovazioni del riformismo amministrativo*”, **il Mulino**, 4 (iulie-august), 717-26.

Rupeni, A. (ed.) (1980), **Comuni e Province negli anni 80**, Rome, Cinque Lune.
The Economist, 26 June 1993.
Vassallo, S. (1997), „*Il federalismo sedicente*”, **il Mulino**, 4 (iulie-august), 694-708.

Traducere de Doina Baci

*

Anna BULL, profesor de Studii Italiene la Universitatea din Bath, a publicat numeroase studii cu privire la culturile politice și sistemele socio-economice italiene, iar, în vremea din urmă, la Liga Nordului. Un volum având ca subiect culturile socio-politice ale Italiei este în curs de apariție la Editura Berghahn, iar în prezent autoarea lucrează la un volum colectiv referitor la Liga Nordului, care urmează să fie publicat la Editura Macmillan.

Acest articol este publicat prin amabilitatea Intellect Ltd, urmînd să apară în volumul colectiv editat de Wagstaff, P. (1999) **Regionalism in the European Union**, Exeter: Intellect (ISBN 1-84150-001-1). Informații suplimentare asupra volumului se pot obține de la editor la adresa e-mail: books@intellect-net.com sau pe internet, la <http://www.intellect-net.com>.